

Arkivrapport 33/2011

K12.40-79-10

Mångfunktionella rum - Kyrkorum i framtiden

Rapport från konferens 22-23- nov 2010

Kerstin Börjesson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2011 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Arkivrapport

Inledning

I november 2010 hölls konferensen Mångfunktionella rum på Regionmuseet Kristianstad. Konferensen anordnades i samverkan mellan Regionmuseet, Länsstyrelsen i Skåne samt Lunds stift. Bakgrunden till konferensen var de senaste årens diskussioner kring en differentierad användning av kyrkorummet, framförallt till följd av den förändrade ekonomi och medlemsstruktur som skett inom svenska kyrkan sedan man skiljdes från staten år 2000. Frågan har bland annat behandlats av Riksantikvarieämbetet som också efterfrågat diskussion kring övertaliga kyrkor och differentierad användning.

I konferensens programskrift ställdes frågan; *Hur kombineras kyrkorummens kulturhistoriska värden med dagens önskemål och krav på effektivare funktion och nya verksamheter?* Syftet med konferensen var att lyfta fram och diskutera goda exempel. Konferensen vände sig till alla som arbetar med frågor som rör kyrkorummens gestaltning, användning och funktion. Bland inbjudna föredragshållare fanns representanter från Svenska kyrkan, arkitektkåren samt kulturvärden.

Konferensen hölls under två dagar, den 22-23 november, 2010. Dag 1 var uppdelad mellan tre föreläsningar som företrädde det teologiska, arkitektoniska och det antikvariska perspektivet på kyrkorummet. Tanken var att dessa tre förhållningssätt skulle finnas med som en röd tråd genom hela konferensen.

Konferensen dokumenterades genom video- och ljudupptagning med avsikt att presentera en rapport.

Transformation af bygningskulturarven

Inledningsvis höll Finn Larsen och Jesper Back från Exner Tegnestue A/S ett föredrag om sina erfarenheter från restaureringar och ombyggnader av historiska byggnader. Finn Larsen visade exempel på hur man arbetar med att bevara de kulturhistoriska värden samtidigt som man utvecklar dessa. Man arbetar med fyra ledord; Originalitet, autenticitet, identitet och narrativitet.

Som exempel visades flera om- och tillbyggnader av kyrkor och kloster i Europa bland annat *Ter Apel* kloster i Nederländerna som byggdes till med en ny västra länga 2001. Några andra projekt som förevisades var; *Klosterstätte Ihlow* i Östra Friesland, där man byggt ett klostermuseum på platsen för ett cistersienserkloster; den pågående ombyggnaden av *St Nicolai kyrkoruin* i Visby till en modern konsertlokal med krav på tillgänglighet, säkerhet, akustik mm; *Entre Deux shopping arcade* i Maastricht där kvarvarande byggnader från ett kloster som tidigare låg på platsen inkommerats i en tät bystruktur tillsammans med ny arkitektur. Ett projekt i mindre skala som visades var *Smorrum* kyrka, där vapenhuset byggts om för att få ett nytt samlingsutrymme.

Som några exempel på restaurering och ombyggnad av profana byggnadsobjekt i Danmark nämndes *Hindsgavl Slot*, där man byggt om ett före detta kostall till konferenslokaler och hotell, och *Fredriksbergs slot*, där man byggt om det gamla ridhuset till auditorium och konferenslokaler.

Mångfunktionalitet och kulturminneslag – hur går det ihop?

Nästa föredragshållare Länsantikvarien i Kronobergs län, Heidi Vassi gav några exempel på hur man har löst problematiken med stora kyrkorum och små församlingar i Kronobergs län. En vanlig lösning är att skärma av korsarmarna eller inreda utrymmen under läktaren. I *Markaryds kyrka* har utrymmen tillskapats på vardera norra och södra sidan under läktaren. *Tolgs kyrka* är ett annat exempel där läktarunderbyggnaden har avskärmats från kyrkorummet med en glasvägg. I *Hemmesjö nya kyrka* har korsarmarna delats av så att ett mindre kyrkorum har skapats, bättre anpassat efter dagens verksamhetsbehov.

I Hemmesjö nya kyrka har korsarmen delats av från övriga kyrkorummet genom en glasvägg. Bild: Heidi Vassi.

Ett annat aktuellt ärende av en annan karaktär är *Vederslövs nya kyrka* där församlingen har ansökt om förhandsbesked för att inreda delar av kyrkan till utrymmen för församlingsverksamheten. Denna typ av ärenden kan komma att bli mer vanlig allt eftersom församlingarna blir mindre och församlingslokaler avyttras för att spara pengar.

Vederslövs kyrka byggdes 1878-1889 som ersättning för de gamla kyrkorna i Vederslöv och Dänningelanda. Kyrkan uppfördes i en blandstil med dominerande nygotiska drag. Idag kvarstår Vederslövs kyrka som en av länets mest oförändrade sena 1800-talskyrkor med höga kulturhistoriska värden även om interiör färgsättning är senare än kyrkans tillkomsttid. Den medeltida kyrkan i Vederslöv finns ännu kvar och är en populär bröllopskyrka.

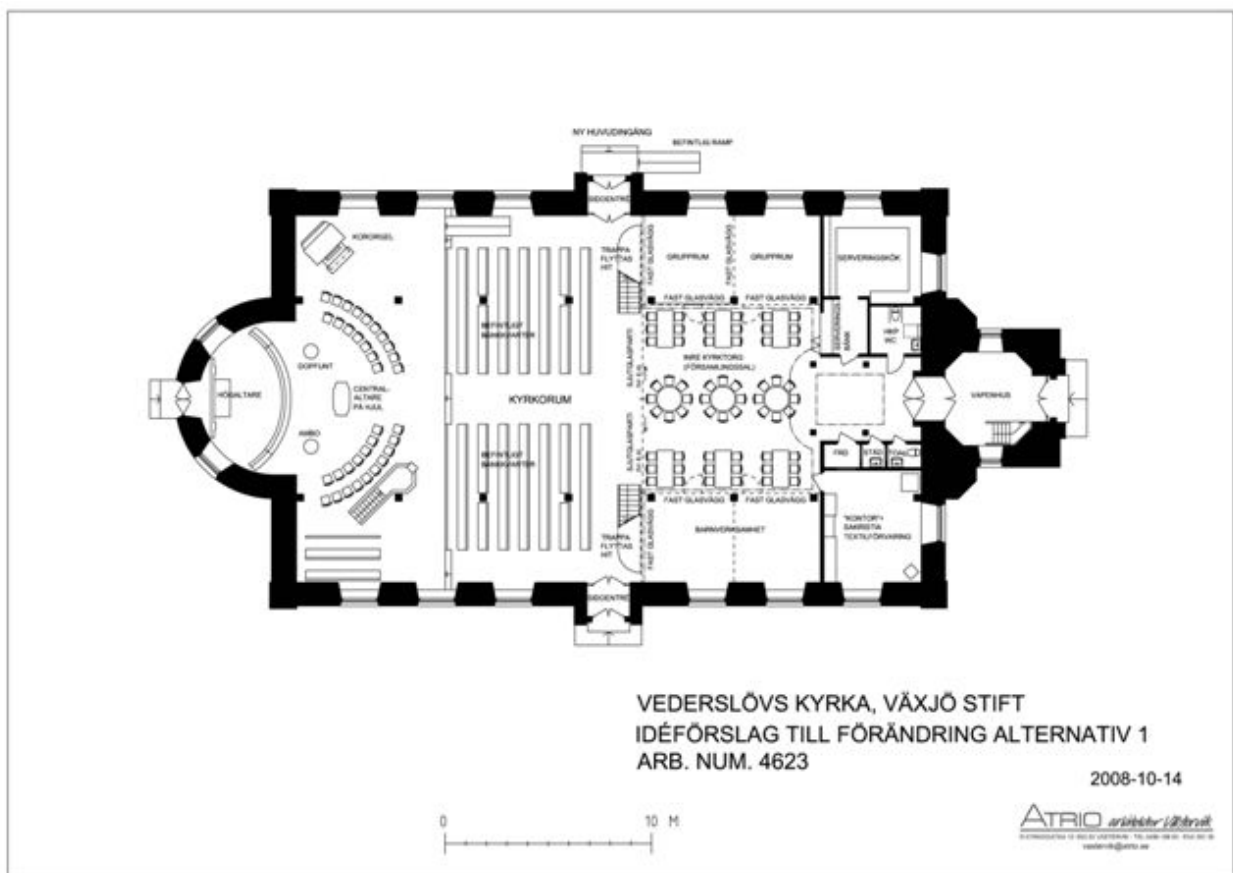

Interiörbild av Vederslövs nya kyrka. Bild: Heidi Vassi.

Den nya kyrkan har 1300 sittplatser av vilka flertalet står outnyttjade under flertalet av förrättningar. I församlingen finns ett behov av ett församlingshem med samlad verksamhet. Man behöver också nya utrymmen för förvaring av inventarier och textilier. Dessutom önskar man ett kyrkorum som är anpassat efter dagens och den överblickbara framtidens behov med minskat besöksantal. Enligt förslag skulle möjlighet till tre olika storlekar på förrättningar ges i kyrkorummet. Ett mindre i koret, ett där bänkraderna ingår och som mest ett utnyttjande av hela kyrksalen. Utifrån dessa önskemål har tre olika förslag utformats till ett nytt utnyttjande av kyrkans rum för olika funktioner, dels kyrkans förrättningar och dels den allmänna församlingsverksamheten. Förslagen har utformats av Atrio arkitekter.

Sammanfattningsvis tog Heidi upp ett antal punkter för hållbar utveckling av det kyrkliga kulturarvet.

- Långsiktig hållbar lösning
- Behovsinventering
- Kulturhistoriskt kunskapsunderlag
- Flera alternativ bör utredas
- Hög kvalitet i gestaltning
- Konsekvensbedömning av förslagen – metod
- Dialog måste få ta tid

Ett av idéförslagen till ombyggnad av Vederlövs kyrka utformat av Atrio Arkitekter.

Teologi och framtidens kyrkorum

Den teologiska diskussionen kring kyrkorummet företräddes av domprost i Lund Håkan E Wilhelmsson. Han började med att beskriva hur guds hus har tolkats under olika tidsperioder från de gammaltestamentliga texterna till nya testamentet och vidare till våra dagars definition. I gamla testamentet var guds hus knutet till en särskild plats. I nya testamentet beskrivs guds hus inte som en plats eller byggnad utan en grupp människor som samlas i Jesu närvaro. Trots att den kristna teologiska uppfattningen inte kräver en specifik fysisk byggnad har det ändå funnits ett behov av att materialisera sin tro. I tidig

kristen tid ledde detta till att man firade gudstjänster knutna till vissa platser med särskild anknytning till Jesus. Dessa ansågs heliga. Så småningom började särskilda gudstjänstrum att byggas där de kristna församlingarna samlades.

Uppfattningen om heliga hus har funnits kvar genom århundradena trots reformatorens motstånd till helighetsuppfattningen och kyrkoinvigningar. Redan under 1600-talet var kyrkoinvigningar obligatoriska. Wilhelmsson talar om en spänning mellan vårt mänskliga behov för heliga rum och den kristna teologin som avvisar detta i teorin. Här hänvisar Wilhelmsson till kloka ord av Martin Lönnebo, biskop emeritus i Linköpings stift som förklarar att Kristendomen inte kräver ett särskilt hus för att fira gudstjänst, däremot finns ett behov av vindsydd för vädrets skull. Kyrkan är också ett skal runt altaret – ett heligt tecken som för tanken till stenen i Jerusalems tempel.

Behovet av heliga rum i vårt sekulariserade samhälle beskriver Wilhelmsson som stort. De har inte bara en funktion vid gudstjänster utan är även en tillflyktsort för att söka frid och lugn i vardagen. Det heliga rummet behöver inte vara en kyrka men kan vara en lokal som tillskrivits den specifika andaktsfunktionen.

Wilhelmsson tar också upp problemet med våra stora kyrkor och små församlingar. De stora kyrkorna byggdes för att glorifiera guds majestät men byggdes också i en tid när det var kyrkoplikt och kyrkan utgjorde en viktig del av samhällets uppbyggnad. Idag behövs det, på många platser, kyrkor där församlingens behov kan kombineras med den enskilda människans behov av det heliga rummet.

Arkitekten har en mycket viktig uppgift i gestaltning av kyrkorummet. Rumsupplevelsen och upplevelse av helighet är en upplevelse med alla sinnen. Kyrkorummets uppgift är att erbjuda människor en möjlighet att närma sig det heliga och gud. Detta är något man måste ta hänsyn till vid ombyggnad eller omstrukturering av kyrkorummet. Hur man kan närma sig det heliga rummet har stor betydelse för upplevelsen exempelvis, hur den omgivande miljön är gestaltad eller används.

Avslutningsvis formulerade Wilhelmsson fyra synpunkter:

- Kyrkorummet skall vara gudstjänstens miljö, och formas efter hur gudstjänst firas idag.
- Kyrkorummet skall spegla och sammanfatta tron även när gudstjänst inte firas.
- Kyrkorummet skall inbjuda till att närma sig mysteriet, utan att överpedagogisera.
- Kyrkan ska hjälpa människan att tolka och förstå sitt eget liv.

Det mångfunktionella rummet, finns det idag?

Dag 2 av konferensen började med en rundvandring i *Heliga Trefaldighetskyrkan* där genomförda förändringar och framtida önskemål presenterades. Senare under dagen visade representanter från Lima-Transtrands församling i Dalarna exempel på hur man

har genomfört förändringar i Lima kyrka. Här har man byggt om delar av kyrkan för att inrymma moderna lokaler för församlingsverksamheten utanför gudstjänsten.

Några bilder från Lima kyrka. Till vänster syns det nya samlingsutrymmet under läktaren och till höger utrymmet uppe på läktaren bakom orgeln.

Kyrkobyggnaden är till för församlingens ändamål

Stiftsantikvarie i Växjö stift, Torbjörn Sjögren visade i likhet med Håkan Wilhelmsson på kyrkorummets funktion genom tiden. Han talade om en reaktion från den moderna tidens syn på kyrkan som församlingen, utan behov av ett heligt rum, till ett sökande efter medeltidens mystik där gud är närvarande i rummet. Sjögren visar också på möjligheterna i förändring av kyrkorummen från "sällanfunktionella" utrymmen till mångfunktionella rum, bättre anpassade efter dagens verklighet.

Mångfunktionell eller...

...sällanfunktionell. Bild Torbjörn Sjögren.

Sjögren tog upp tre punkter som man vill förverkliga vid framtida ombyggnader av kyrkorummet:

- Rummen i gudstjänsten och gudstjänsten i rummet

- Ta vara på rummets historia och dess nutid.
- Söka efter de bästa lösningarna vid ombyggnader

Wikerstål Arkitekter AB

Arkitektkåren representerades under dag 2 av Erik Wikerstål från Wikerstål arkitekter AB som visade två exempel på arkitektkontorets arbete med om- och tillbyggnader i kyrkomiljö. I *Torrlösa kyrka* har nya inbyggnader tillskapats i korsarmarna. För *Vikens kyrka* planeras en tillbyggnad till långhuset i form av en ny entrébyggnad.

Inbyggnad i en av korsarmarna i Torrlösa kyrka. Bild: Wikerstål arkitekter AB.

Avslutning

Under den andra dagen av konferensen gavs diskussionen mellan konferensdeltagarna mer utrymme i form av gruppsamtal kring det mångfunktionella rummet ur arkitektonisk, antikvariskt och teologisk utgångspunkt. Dagen avslutades med ett panelsamtal där tankarna från gruppsamtalen tidigare under dagen diskuterades.

Lund 2011-11-08

Kerstin Börjesson

